

Jeřábek, Dušan

II.

In: Jeřábek, Dušan. *Václav Vladivoj Tomek a Karel Havlíček v letech bachovské reakce*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979, pp. 15-23

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121526>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II.

Jako mladý a mimořádně nadaný právník a historik stal se Tomek (narozený roku 1818 v Hradci Králové jako syn ševcovského mistra) domácím učitelem v rodině Františka Palackého a současně jeho pomocníkem, žákem a předurčeným pokračovatelem jeho díla. Pod vedením Palackého začal od r. 1839 konat přípravy k svému budoucímu monumentálnímu Dějepisů města Prahy. Roku 1840 požádal děčínský hrabě František Antonín Thun Palackého, aby mu doporučil někoho, kdo by uspořádal thunovský rodinný archiv. Palacký navrhl Tomka, který pak strávil pět měsíců na děčínském zámku a splnil nejen svůj úkol, ale vypracoval navíc i podrobné (německy psané) dějiny města Děčína a děčínského panství.¹ Během svého pobytu v thunovském sídle měl ovšem Tomek dostatek příležitosti poznat členy hraběcí rodiny; byl jimi zřejmě přijímán přátelsky, bez stop společenské nadřazenosti, spíše s respektem, který vzbuzovalo doporučení Palackého a ovšem i vlastní schopnosti a píle mladého vědce. Z Thunovy rodiny sblížil se Tomek rychle zvláště s Lvem Thunem; imponovalo mu jeho vzdělání i to, že sám se naučil mluvit česky a nabádal k tomu i členy své rodiny.²

Tyto sympatie ke Lvu Thunovi nebyly u Tomka nikdy potlačeny, a to ani tehdy, kdy si vytvářel přátelské svazky zcela nové. Z nich nejdůležitější (aspoň pro určitou dobu) bylo přátelství s Karlem Havlíčkem, které se datuje nejpozději od roku 1845.³

Nebylo to přátelství snad jen povrchní; právě naopak. Tomek, který v Pamětech zachovává krajní rezervovanost v líčení svých osobních vztahů, se nijak netají tím, že jeho sblížení s Havlíčkem bylo zcela spontánní a že jejich styky byly nejen pravidelné, ale založené na nejhlubší důvěře a vzájemné sympatii. „S Havlíčkem chovali jsme nejdůvěrnější přátelství“, svědčí Tomek;⁴ a partie jeho Pamětí z let 1845—1849 se přátelskými zmínkami o Havlíčkovi jen hemží. Havlíček seznámil Tomka s Josefem Jirečkem a Vilémem Gablerem, společně konali pravidelné výlety do pražského okolí a po Čechách, navštěvovali se a patřili k témuž společenskému okruhu, jehož středem byla ovšem rodina Palackých. Když pak

¹ Zkrácené znění této práce vyšlo v Časopise Českého muzea 1841 s názvem Příběhy města a panství děčínského.

² Viz Tomek, Pamětí z mého života, díl první, str. 152 n.

³ L. c. str. 215.

⁴ L. c. str. 232.

se v červnu r. 1847 konala v Polici nad Metují Tomkova svatba, Havlíček byl na ní za mládence; a oplátkou byl Tomek za svědka při Havlíčkově svatbě v březnu r. 1848 v Praze. Toho roku stali se Tomek i Jireček Havlíčkovými spolupracovníky v Národních novinách. Ale to je i rok, kdy se ve vztahu Tomkové k Havlíčkovi objevují patrně první trhliny. Tomkův sklon ke konformismu, respekt k oficiálním autoritám a jmenovitě ke Lvu Thunovi, tehdejšímu zemskému místodržiteli, nutně musely vést k pozvolnému odcizování obou přátel.⁵ Příznaky toho byly patrné už v období bezprostředně předcházejícím bouřlivé události revolučního roku.

Ohled po Thunově nastoupení do místodržitelského úřadu stal se totiž Tomek — jako muž, požívající Thunovy plné důvěry — redaktorem nově založeného deníku Pokrok. Posláním tohoto listu, jehož linii určoval sám Thun, bylo, jak se od počátku ukazovalo, vyjadřovat vládní stanoviska. Pokrok přitom měl, byť skrytě a nepřímou, čelit stoupajícímu vlivu a autoritě Havlíčkových Národních novin, k nimž Thun projevoval nechuť a nedůvěru.

O této nedůvěře svědčí mimo jiné to, že jedním z prvních úředních rozhodnutí Thunových byla revokace nedávného doporučení, které udělil Thunův předchůdce v místodržitelském úřadě hrabě Stadion, aby totiž guberniální komise uveřejňovala svoje úřední zprávy v Národních novinách a aby české obce předplácely Havlíčkův list z obecních důchodů. „Nynější náš správce zemský hrabě Lev Thun“, napsal Havlíček v Národních novinách 30. května 1848, „za užitečné uznal ono schválení novin našich opět cirkulářem odvolat[...]. Tím způsobem tedy nám dlouho nesvítilo slunce příznivosti slovné vlády, a od té doby budeme se zase jenom spoléhat sami na sebe, jsouce sami svým milostivým protektorem, a v tomto stavu si přejeme setrvat až na věky. Myslíme skutečně, že za tento druhý cirkulář slovné vlády více povděční býti musíme než za předešlý, neboť nás pochvalou svou [...] snad leckde v nemilé nám a nezasloužené podezření přivésti mohla. Vůbec ale utvrdili jsme se tím ve starém oumyslu svém, že nechceme nikdy s novinami svými v nějakém spojení neb svazku s vládou býti, a byť by si byla vláda jakákoli, třeba ouplně dle smýšlení s námi se srovnávající. Národní noviny budou bohdá vždy, pokud redakce naše potrvá, věrny názvu svému, sloužití budou jen národu, bez ohledu na všechno ostatní. Bude-li ale vláda naše tak jak posavad pokračovati, přinuceni budeme chovati se ouplně jako noviny opoziční“.⁶

Pokrok, v jehož redakci vypomáhali Tomkovi Josef Jireček a technik Josef Krejčí, měl, jak o tom ještě bude řeč, jen několikadenní trvání, neboť jeho vycházení skončilo vypuknutím pražských svatodušních bouří. Přesto však je tato redaktorská epizoda z hlediska dalšího Tomkova vývoje příznačná a zajímavá, a to zvláště tím, že Tomek zde poprvé veřejně vystoupil jako spojenec Thunův.

⁵ Nešlo tedy o prudký zlom v Tomkové vývoji, jak by například vyplývalo z výkladů Jaroslava Werstadta v jeho stati Tomkovo historické kacířství, Česká revue roč. 11, 1917—1918.

⁶ Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl II/1, Praha, Jan Laichter 1901, str. 38.

V Tomkově líčení této epizody se také poprvé ozývají kritické tóny vůči Havlíčkovu veřejnému působení: „Uznala se potřeba zvláštního vládního orgánu, kterým by se prezident zemský (tj. Lev Thun, pozn. D. J.) a přijatí k němu radové řádně dorozumívati mohli s obecnstvem, aby se ujistili důvěrou jeho. Tehdejší Pražské noviny nehodily se k tomu od té chvíle, co byl Havlíček složil ze sebe redakci jich a začal vydávati samostatný denní list Národní noviny, kteréž odtud skvěle vládly veřejným míněním českým. Nepamatují se dopodrobna na příčiny, pro které se na listu Havlíčkovu nepřestalo; ale bylo to hlavně přílišné jeho zakládání si na tom, aby nemohl nazýván býti vládním listem, a také měl své chvíle, ve kterých dával se poněkud strhnouti horlivějšími proudy, takže někdy v tom neb onom se odchýlil od zásad zdravé politiky, kterých se dle pravidla přidržel. Uzavřeno tedy, aby byl založen list nový, který by bez újmy zásad svobodomyšlných stál v důvěrném spojení s vládou zemskou v tehdejším jejím způsobu; i byl to pan Palacký, který v tom obrátil zřetel na mne. Po rozpravě s ním [...] a s hrabětem Lvem Thunem dne 3. června vzal jsem na sebe redakci nového listu denního pod jménem Pokrok. Nezpůsobilo mi to žádných velkých rozpaků, poněvadž mužové, jako hrabě Lev Thun, Palacký, Rieger, jsouce členové vlády, která mě jednala do své služby, byli mi známi svým poctivým smýšlením, které se nijak nepotýkalo s mým vlastním přesvědčením. [...] Měl jsem dva hlavní spolupracovníky, Jirečka, který byl toho roku dokonal studia univerzitní v právnické fakultě, a Krejčího, potomního proslulého geologa. Zvláště Jireček byl si získal již dobrou zkušenost v novinářství v redakci Národních novin. Oni dva sháněli každodenní zprávy, mně náleželo hlavně spisování úvodních článků a dorozumívání se s hrabětem Thunem a radami jeho, jak kdy bylo potřeba. Pravidelně jsem za tou příčinou docházel do prezidia zemského na Malé Straně k důvěrným rozpravám o běhu věci“.⁷

⁷ Tomek, Paměti z mého života, díl první, str. 281. – O Pokroku se Tomek zmiňuje také ve své stati Styky mé s Palackým do roku 1862 v Památku na oslavu stých narozenin Františka Palackého, Praha 1898. Další informace o Pokroku nacházíme – pokud jde o současníky Tomkovy – zvláště u Jakuba Malého v druhé části jeho díla Naše znovuzrození, Praha 1880, str. 44–45, u Alexandra Helferta ve spisech Graf Leo Thun, str. 196 n., a Der Prager Juni-Aufstand 1848, str. 78, a u J. V. Friče v Pamětech, svazek druhý, oddíl třetí, Praha 1960, str. 94–95. – Později se Pokrokem zabývali zvláště Hugo Traub (ve studiích Thunova „zatímní vláda“ česká roku 1848, Česká revue roč. 11, 1917–1918, a Tomkova práce novinářská, Duch novin roč. 3, 1930, č. 6, str. 157–160, Zdeněk V. Tobolka (Politické časopisectvo českého hnutí revolučního. Literatura česká devatenáctého století, díl III/1, Praha, Jan Laichter 1906, str. 524 n.), Karel Kazbunda (České hnutí roku 1848, Praha 1929, str. 243 n.), František Roubík (Český rok 1848, Praha 1931, str. 247 n., a Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930, str. 161–162) a Oskar Butter ve studii Rozbor čtyř zachovaných čísel Tomkova Pokroku (Duch novin roč. 3, 1930, č. 7–8, str. 181–201). Tato poslední studie je obzvláště cenná pro svou zevrubnost a pro bohatý materiálový přínos;

Pokrok byl časopis dlouho zcela nezvěstný; nemohl se ho — podle svého vlastního vyjádření⁸ — dopátrat J. V. Frič, když v osmdesátých letech psal třetí díl svých Pamětí, a neznal jej ještě r. 1918 historik Hugo Traub, který revolučnímu období a jeho publicistice věnoval značnou pozornost. Čtyři dnes známá čísla Pokroku, nalezená v pozůstalosti Josefa Jirečka, mají data 6., 7., 9. a 10. června 1848. Číslo páté, vydané dle Tomkova svědectví na svatodušní pondělí 12. června, není zachováno; „šesté, které mělo vyjítí v outery svatodušní, bylo k tisku připraveno a z většího dílu do tiskárny odevzdáno: nevyšlo však na světlo následkem smutné svatodušní příhody...“, píše Tomek hraběti Lvu Thunovi 16. října 1848.⁹ Helfert sice neví o čísle šestém, ale dosvědčuje vydání čísla pátého.¹⁰ V rozporu s tím tvrdí Fr. Roubík, že „5. připravené číslo nebylo již vydáno“¹¹ a vůbec se nezmiňuje o chystaném a snad už připraveném čísle šestém.

Podnes nevyjasněna zůstává otázka datace jednotlivých čísel Pokroku. Podle Tomka¹² „mělo první číslo Pokroku vyjítí 6. června, ale pro některé překážky stalo se to teprve den potom (7. června).“ Pak by to tedy znamenalo, že první dvě čísla byla zřejmě antedatována; tak ostatně soudí i autor studie o Pokroku Oskar Butter.¹³

Pokrok vycházel nákladem 1000 exemplářů a svou grafickou úpravou věrně napodoboval (stejně jako později Vídeňský deník) Havlíčkovy Národní noviny.

Zamýšlený politický směr Pokroku mělo zřejmě vyjadřovat motto, otiskované v záhlaví každého čísla: „Celistvost a plná svrchovanost čili suverenita rakouského mocnářství. Stejná práva všech rakouských národů. Provedení zásady konstituční ve všech důsledcích jejích.“ Tedy v podstatě rakousky státotvorný program, předpokládající národnostní vyrovnání na ústavní bázi. To byl ovšem program, který se nijak podstatněji nelišil od tehdejších politických záměrů našich liberálů, jmenovitě Palackého. Plocha, na které se v té době stýkala politická koncepce Thunova a Palackého, byla totiž ještě dost značná; proto se také Tomek mohl cítit jako redaktor Pokroku vcelku volně. Dá se to soudit i z jediného úvodníku všech zachovaných čísel Pokroku; vyšel bez podpisu v prvním čísle Pokroku s názvem Jak stojíme a jeho autorem byl se vši pravděpodobností Tomek. Článek odmítá protislovanskou politiku vídeňskou i u

mj. otiskuje zde autor česky psaný návrh Josefa Jirečka Lvu Thunovi na vydávání vládních novin — návrh učiněný ovšem na Thunovo vybídnutí.

⁸ Pamětí, svazek druhý, oddíl třetí, str. 95.

⁹ Viz Oskar Butter, Rozbor čtyř zachovaných čísel Tomkova Pokroku, Duch novin roč. 3, 1930, č. 7—8, str. 188.

¹⁰ Der Prager Juni-Aufstand, str. 78: „Dem vom Landeschef gegründeten Pokrok hatte der Losbruch ein schnelles Ende bereitet; die Nummer vom 12. Juni war die letzte die erschien“.

¹¹ Časopisectvo v Čechách v letech 1848—1862, str. 161—162.

¹² Pamětí z mého života, díl první, str. 282.

¹³ Duch novin roč. 3, 1930, str. 193.

herskou, odsuzuje povstání studentské legie a národních gard ve Vídni 15. května 1848, jež vedlo ke zrušení ústavy z 25. dubna, a ostře se obrací proti vídeňské žurnalistice, propagující všenemeckou politiku. „Frankfurtomani vídeňští vidí, že nás nepřerostli, ale soptí proto vztekale proti nám, nazývajíce nás a bratry naše slovanské, s nimiž o společné dobré rokujeme, reakcionáry, aby nás zostudili před světem a před národy svobodnými, a přec nás zase zároveň vykřikují za velké buřiče a odpadlíky, jako by se srovnávalo, abychom ze samé ztročilé poslušnosti chtěli odpadnouti od císařského domu a od mocnářství. My, spoléhajíce na naše dobré právo, radíme se zatím o sebe a doufáme, že se brzy ukáže, co jest svobodě a zachování mocnářství příhodnější, zdali slovanské volání o stejné oprávnění všech národností, čili frankfurtomanské spolčování se s cizinou a maďarským barbarstvím o nabytí panství nad ostatními rakouskými národy“.

O tom, že Pokrok vyjadřoval — nebo měl vyjadřovat — dobové politické postoje Lva Thuna, svědčí i skutečnost, že první číslo přineslo v úřední části Thunovo prohlášení (určené ministru vnitra Pillersdorfovi) ve věci tzv. prozatímní vlády v Čechách.¹⁴

¹⁴ Thunovu prohlášení předchází přetištěná zpráva z úředních Vídeňských novin ze 4. června 1848, která obsahuje ostrý protest ministra Pillersdorfa proti ustavení „prozatímní vlády“ v Praze. Pillersdorfova demarše zní: „Z konstitučních Pražských novin od 31. máje dovědělo se ministerstvo, že se utvořila v Praze prozatímní vláda pro Čechy. — Jakmile se tato zpráva potvrdila ouředním oznámením, vidělo se ministerstvo pohnuto představit J. C. Milosti nezákonnost takového kroku, aby se předešlo všecko domáhání se nějaké deputace o uznání tohoto kroku. Zároveň vyhlásilo ministerstvo domácích záležitostí dopisem k správci země české celý tento skutek za nezákonný a neplatný a vyzvalo jej, aby pod svou odpovědností od takového počínání upustil. Zároveň se zaslalo ke správcům ostatních zemí následující nařízení:

Dle došlých dnes zpráv utvořila se v Praze prozatímní vláda, protože je srozmování s odpovědným ministerstvem ve Vídni přetrženo zdejšími událostmi, a stav věcí rychle, nad ouřední moc posavadních ouřadů daleko přesahující nařízení potřebnými činí, a hned byli dva oudové této odpovědné vládní rady vypraveni do Innsbrucku, aby vymohli potvrzení tohoto kroku od J. M. císaře. — Vidím se pohnuta dáti o tom Vaší Excelenci vědět s tím doložením, že dopisem prezidentovi českého gubernium zasláným vyhlašuji tento krok za zcela nezákonný, v příčině své základu nemající, v následcích za velmi povážlivý a oumyslům J. C. Milosti naprosto odporující, a tedy za neplatný a nijaký. Vyzývám zároveň tamního guberniálního prezidenta, aby onomu nezákonnému nařízení do rozhodnutí J. C. Milosti průchodu nedával, věrně plnil nařízení ministerstva, jakož ho činím odpovědná za všechny škodlivé následky, které z onoho nezákonného kroku pošly nebo pojití mohou, a odpovědnost tuto ukládám spolu na všechny, kdo měli oučastenství v tomto uzavření. Konečně vyzývám guberniálního prezidenta, aby odevzdal, kdyby se myslil přece oním uzavřením vázána, prezidium zemského řízení a správu země tamnímu místoprezidentovi. — Musím k tomuto sdělení připojit důrazně vyzvání, abyste se při podobných obmyslech zdrželi všeho nezákonného konstituování, každý pokus k tomu překazili, a pod svým těžkým odpovídáním se vystříhali od každého kroku, který by mohl v této důležité době

Po vypuknutí květnových bouří ve Vídni a po odjezdu císařského dvora do Innsbrucku vznikl totiž v pražském Národním výboru návrh na zřízení prozatímní vlády v Čechách, a to proto, že vídeňská vláda nebyla de facto schopna řídit státní záležitosti. Zemský prezident Lev Thun zpočátku tento návrh odmítal, zanedlouho však přece ustavil tzv. prozatímní vládní radu, mezi jejímiž osmi členy byli Palacký a Rieger. „Úkolem této vládní rady mělo být, aby spolu se zemským prezidentem nesla odpovědnost za všechna mimořádná opatření, týkající se neodkladných vnitřních záležitostí zemských a překračující oblast působnosti zemských úřadů.“¹⁵ Zřízení tohoto orgánu oznámil Thun císaři do Innsbrucku, nikoli však vídeňské vládě.

Poněvadž Thunovo opatření vyvolalo okamžitou negativní reakci Pillersdorfovu, cítil Thun nutnost vysvětlit svoje jednání a ohradit se proti podezření, že chce postupovat mimozákonným způsobem. Současně Thun vyjádřil osobní odpovědnost za zřízení prozatímní vládní rady.¹⁶ – Avšak přes toto gesto vůči Pillersdorfovi se opatrný Thun nikdy neodvážil toho, aby prozatímní vládní radu uvedl v život, tj. aby jí dal jakoukoli možnost vyjádřit se k řízení českých záležitostí.

Z ostatního obsahu čtyř zachovaných čísel Pokroku nelze uvést nic obzvlášť pozoruhodného. Nacházíme zde (ve formě protokolu) zevrubné zpravodajství ze Slovanského sjezdu, dopis ze Slovenska o tom, jak venkovský lid se chystá do boje proti Maďarům,¹⁷ čteme zde řadu úředních i neúředních zpráv z ciziny i domova, zvláště zprávu ze shromáždění Národního výboru ze 7. června 1848¹⁸ a kladnou odpověď Národního a širšího zemského výboru bánu Jelačičovi na pozvání, aby Češi obeslali

oslabit jednotu vlády a jí mohl překážkou býti v rozvíjení moci, které čest, dobré a zachování monarchie více než kdy jindy v nejširším rozsahu bezodmluvně žádá“. – Viz Pokrok č. 1, 6. června 1848, str. 1.

¹⁵ Zdeněk Tobolka, Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. Díl první, Praha 1932, str. 73.

¹⁶ V Thunově vyjádření se praví: „Ministr vnitřních záležitostí svobodný pán z Pillersdorfu doložil dopisem ode dne 1. b. m. odpor proti zřízení prozatímní vlády v Praze, prohlásiv ji za neplatnou, a mne vyzval, abych ji alespoň až do nejvyššího rozhodnutí J. C. Milosti nepřivoliil. – Spolu mně také uložil na zodpovídanou všecky následky a vady, jenž by z toho pojití mohly, a tuto odpovědnost vznesl na všechny ty, kteříž tohoto kroku jím za nezákonný prohlášeného oučastni byli, jakož i všechny ouřady a služebníky státní, jenž jí uposlechnou, a mně uložil, abych ohrazení proti tomu oznámil. – Podle oznámení mého ode dne 29. května b. r. jest prozatímní vládní rada, o jejímžto zřízení jsem J. c. k. Milosti nejponíženější zprávu hned učinil, až do nejvyššího rozhodnutí jenom k tomu ustanovena, aby rozhodla vnitřní záležitosti jenom takové, které okres činnosti zemského zřízení přesahají a které skrze kromobyčejné poměry následkem událostí vídeňských poodloženy býti nemohou. – Zřízení rady této tedy stav ouřadů nijak nezměnil a jakási odpovědnost nemůže tedy ouřady a státní služebníky pod mnou stojící, nýbrž jenom mne jediného zasáhnouti. – Snáším odpovědnost tuto vědomím pokojným, ježto kromobyčejné ustanovení toto, než ústavní cestou od Jeho c. k. Milosti povoleno bude, jenom potom teprv do platnosti vstoupí, kdyby následky nekonstitučních zběhlostí vídeňských nevyhnutelnou potřebu toho žádaly, a zemská vláda, jižto spravovati mně svěřeno jest, cestou jenom nejpřísněji zákonní kráčetí bude“.

¹⁷ Pokrok č. 1, str. 3.

¹⁸ Pokrok č. 3, str. 11.

chorvatský sněm;¹⁹ nacházíme zde také císařovo svolání k obyvatelům Vídně z 3. června 1848, aby umožnili chystané zasedání ústavodárného říšského sněmu v sídelním městě.

Není jisté zcela bez zajímavosti, jakým způsobem byl Pokrok ve své době přijímán českou veřejností. Reakce byly různé, ba až protichůdné — což je jistě příznak toho, že už před vypuknutím červnového revolučního hnutí se v českém táboře rýsovaly fronty hodně ostře a zřetelně. Na jedné straně stáli ti, kdo měli blízko k tvůrcům listu: to byl především Alexandr Helfert (kterého přes jeho německví je možno chápat jako příslušníka českých národních kruhů). Helfert se nepochybně ztotožňoval s míněním Thunovým, které cituje ve své thunovské monografii,²⁰ podle něhož v Pokroku bylo třeba vidět protiváhu k „nebezpečné a pro zemi i lid nesvědomitě agitaci“ Havlíčkových Národních novin. Jakub Malý²¹ zaznamenává existenci Pokroku vcelku neutrálně. — Nejvýrazněji komentoval ovšem vznik nového listu Havlíček. Jeho reakce neznamenala snad protest proti zřízení vládního orgánu — přesto však znamenala faktické vypovězení boje. Havlíček v Národních novinách²² napsal: „Dnešním dnem vyjde první číslo novin Pokrok, které bude vláda naše ve svém smyslu vydávati. Poněvadž tedy nastoupila doba, kdežto vláda sama může smýšlení a jednání své zastávati, majíc k tomu zvláštní svůj časopis, můžeme nyní již směle odporovati vládě ve všem tom, co se nám k prospěchu národu českého býti nezdá. Až posavad, ač se nám mnoho velmi nelíbilo, šetřili jsme vládu co bezbrannou a nezvyklou ku konstitučnímu zápasu v novinách.

Krátkými slovy řečeno: Prohlašujeme Národní noviny za noviny opoziční. V budoucím čísle podáme své politické vyznání víry, aby každý sám dle svého dobrého svědomí usouditi mohl, chce-li držeti s námi nebo býti proti nám“.

Docela negativně pak hodnotil Thunův list Josef Václav Frič. Jeho záznam v Pamětech o Pokroku vznikl samozřejmě až po řadě let, ale přesto není důvod pochybovat o tom, že vyjadřuje autentické mínění mladého Friče a jeho radikálních druhů. Frič tlumočí dokonce i dobovou domněnku, která může být sice mylná, ale rozhodně je příznačná: že totiž Tomek svým podrobným referováním o průběhu Slovanského sjezdu v Praze poskytoval záměrně informace reakci:

„Náš dějepisec V. V. Tomek, toho času již redaktor vládního Pokroku, jehož všeho všudy vyšlo asi pět čísel (jichž dopátrat jsem se nikde nemohl), ač byl účastníkem, a to dosti pilným, sjezdu, zneužíval patrně dvojité své hodnosti spíše k podezřívání a v neprospěch slovanské věci, neboť

¹⁹ Pokrok č. 4, str. 15.

²⁰ Alex. Helfert, Graf Leo Thun, str. 200—201.

²¹ J. Malý, Naše znovuzrození, část druhá, str. 44—45.

²² Národní noviny 6. června 1848; viz Karla Havlíčka Borovského Politické spisy II/1, str. 44.

zkostnatělý jeden protivník českého a slovanského hnutí, obskurní jinak denunciant a překrucovatel pravdy, jménem F. J. Schopf, jenž současně vydával u C. W. Medaua v Litoměřicích podrobnou Wahre Darstellung der in Prag begonnenen Volksbewegung, odvolává se na onen Thunem založený a V. V. Tomkem vedený list, jemuž hned Havlíček vypověděl válku, že prý »obsah těchto sporých listů nám (totiž reakcionářům) sděloval důležitá odkrytí vzhledem porad i průběhu Sjezdu slovanského«. ²³ Komu těch několik čísel onoho fatálního předka našich pozdějších, nehrubě svého nadpisu dbalých Pokroků přijde časem do rukou, ten ať moje i jinými osobními dojmy a zkušenostmi dávno vzešlé podezření buď potvrdí aneb vyvrátí“. ²⁴

Tomkova redaktorská epizoda v Pokroku, sama o sobě bezvýznamná, rozhodně napověděla, že se mladý historik dostával do zřejmé závislosti na politických postojích Lva Thuna. A tato závislost se pak zřetelně stupňovala v letech nejbližší následujících, kdy vývoj veřejných poměrů v Rakousku posiloval Tomkův konzervatismus, jeho vrozený respekt vůči autoritě a moci i jeho sklon k subordinaci, jímž se tolik lišil od Palackého i Havlíčka. V Thunovi našel tehdy vzor racionálně oportunního vztahu k soudobému politickému režimu. Podobně jako Thun pokládal zřejmě i Tomek v r. 1849 oktrojovanou ústavu za výhodnou, třebaže ne zcela ideální základnu další existence rakouských národů, nebo přesněji řečeno — rakouské říše. Svědectvím toho (a současně dokladem snahy o rehabilitaci Lva Thuna) je vlastní Tomkovo líčení v jeho Pamětech:

„Zatím se však byl stal hrabě Lev Thun ministrem vyučování povoláním k tomu dne 28. července roku 1849 následkem onemocnění hraběte Stadionu, po němž se zároveň stal Bach ministrem vnitra a Schmerling ministrem spravedlnosti. Hrabě Lev Thun nesmyslně s dvěma těmito soudruhy o výbornosti oktrojované ústavy říšské, ale pokládal vyhlášení jí za skutek, který bylo užitečno přijmouti za základ se snahou o budoucí lepší přizpůsobení jí k potřebám rakouského mocnářství. V takovém vzhledu bylo mu lze vstoupiti do tehdejšího ministerstva a užívati postavení svého ku provedení pokroku v oboru, který mu byl svěřen“. ²⁵

Od okamžiku, kdy Thun byl jmenován ministrem vyučování, je patrné úplné připoutání V. V. Tomka k tomuto mocnému ochránci. Thun mu mohl poskytnout — a také to učinil — pozici, která odpovídala Tomkovu talentu a odbornému zájmu: byla to univerzitní profesura v Praze, o kterou se Tomek na vybídnutí Thunovo začal ucházet r. 1849. Thun vymohl ve vládě pro Tomka nejprve studijní stipendium k ročnímu pobytu v Pa-

²³ Proloženo Fričem.

²⁴ J. V. Frič, Paměti, svazek druhý, oddíl třetí, str. 94–95.

²⁵ Tomek, Paměti z mého života, díl první, str. 334. — Tuto partii psal Tomek v letech 1893–1894.

říži a v Německu, kde měl Tomek studovat organizaci historických seminářů. Po několikaměsíčním pobytu v cizině byl pak Tomek vskutku jmenován koncem roku 1850 — tedy ve věku čtyřiceti let — mimořádným profesorem pražské univerzity, a tím byla zabezpečena jak jeho dosud nejistá hmotná existence, tak možnost vědecké práce, v níž — což je třeba spravedlivě zdůraznit — spatřoval hlavní smysl a cíl svého života.

Toto vše se však odehrálo už v době, kdy Tomkovy svazky s Havlíčkem, Palackým a pražskými liberálními národními kruhy byly silně narušeny, ba ze strany Tomkovy fakticky zpřetrhány — i když si to mnozí z Tomkova okolí, tak zejména Palacký,²⁶ dost dlouho neuvědomovali. A přece se Tomkovo stanovisko — pokud ovšem nebylo v podstatě zřejmé hned od Bachova a Thunova vstupu do vlády — projevilo zcela jasně už uprostřed roku 1850, a to Tomkovou dobrovolnou, ba možno právem říci horlivou účastí na posilování těch vládních snah, které směřovaly k likvidaci posledních projevů svobodného myšlení v Rakousku. Šlo tehdy především o Tomkovo spolupracovníctví s Vídeňským deníkem a o Tomkovy projevy, jimiž dával najevo svůj odpor vůči protivládnímu zápasu Karla Havlíčka.

Je snad nyní namístě zmínit se poněkud blíže o Vídeňském deníku, listu, který je dnes znám i v odborných kruzích většinou jen podle jména — a který je snad unikátní v historii evropské žurnalistiky tím, že byl založen jako vládní orgán s jediným posláním: totiž aby čelil vlivu jediného opozičního žurnalisty. Doklady toho, že tomu opravdu tak bylo, najdeme jednak v thunovském archívu v Děčíně, jak se o tom ještě zmíníme, jednak v listě samém. A nijak nás proto nepřekvapuje, že Vídeňský deník, jehož existence byla tak paradoxně závislá na listu Havlíčkově, nepřežil zánik Slovana o více než o dobu, zřejmě nezbytnou k vlastní likvidaci: Slovan, jak známo, byl zastaven v půli srpna 1851, a už 19. září téhož roku oznámil Vídeňský deník svým nemnohým čtenářům, že od 1. října (se mění v týdeník; docela pak zanikl začátkem roku 1852 (17. ledna), nemaje už žádný další formální, natož praktický důvod své existence.

²⁶ Palacký se o tom přesvědčil definitivně teprve v letech 1851 a zvláště 1852, kdy právě Tomek se postavil — zcela ve službách potlačovacích vládních intencí — proti chystanému (a Palackým zčásti už připravenému) vydání encyklopedického slovníku a zanedlouho nato se přičinil o nucený odchod Palackého z výboru muzejní společnosti.

